

DOPRINOS ZNAČAJNIH DRUGIH SAMOVREDNOVANJA ADOLESCENATA RAZLIČITE DOBI I SPOLA

KATICA LACKOVIĆ - GRGIN
Filozofski fakultet u Zadru

UDK: 159,92
Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 1988 - 02-29

Izvršno je ispitivanje kod 399 adolescenata oba spola u dobi od 13 i po, 15 i po i 17 i po godina. Cilj istraživanja je utvrditi razvojne trendove u doprinosu vrednovanja značajnih drugih (majke, oca, razrednika i prijatelja) samovrednovanju mladih.

U ispitivanju su korištene skale semantičkog diferencijala. Rezultati analize varijance i regresijskih analiza su pokazali da se mladi razlikuju u samovrednovanju s obzirom na dob i spol u smislu da mladi sebe pozitivnije vrednuju od starijih, a i da adolescentice sebe vrednuju pozitivnije nego adolescenti.

Nije se dosljedno potvrdila pretpostavka da s dobi opada doprinos značajnih drugih samovrednovanju mladih. Međutim s dobi se mijenja relativni doprinos vrednovanja pojedinih značajnih osoba. Isto tako relativni doprinos značajnih drugih zavisi i o spolu adolescenata.

Uvod

Da osoba konceptualizira sebe u zavisnosti o tome što o njoj misle drugi ljudi ideja je što ima oslonac u filozofijskoj misli Hume-a i Smatha. Kasnije je tu ideju teorijski uobličio James, 1890. godine, a i neki sociolozi među kojima se posebno ističu Cooley, 1902. i Mead, 1934. (prema Burns, 1982).

Čini se da su za raspravu o relaciji značajni drugi i samovrednovanje pojedinca teorijski najrelevantnija shvaćanja Cooleya i Meada. Iako ponešto različito tumače procese formiranja self-koncepta, njihovo zajedničko gledište da drugi ljudi doista utječu na pojedinčevo shvaćanje sebe danas je u psihologiji općeprihvaćeno. Doduše, to je prihvaćanje rezultiralo iz empirijskih radova što su ih inspirirale teorije Cooleya i Meada. Tako je npr. Burns, 1975. (navedeno prema Burns, 1982) našao da je ono što osoba misli o sebi vrlo slično onome što ona misli da o njoj misle drugi ljudi. Isto tako, iako danas postoje mnogi novi modeli o strukturi self-koncepta ipak se u nekima od njih respektira Cooleyevo shvaćanje da se self-koncept sastoji od tri komponente: 1) zamisli kako izgledamo drugima; 2) zamisli kako drugi vrednuju naš izgled i 3) osjećaja ponosa ili poniženja koji najviše zavise o tome kako nas drugi vrednuju. Prva komponenta je ono što veći broj suvremenih autora naziva deskriptivnim aspektom selfa, dok druga i treća komponenta predstavljaju evaluativni

¹ Rad je dio istraživačkog zadatka »Self-koncept mladih u odnosu na sastav obitelji i različite tipove interakcija sa značajnim osobama« što ga financira SIZ za znanost SR Hrvatske.

aspekt self-koncepta. A upravo s postojanjem empirijski dokazanog evaluativnog aspekta self-koncepta povezana je pretpostavka i činjenica da osoba sebe vrednuje na način kako je vrednuju drugi ljudi.

Naravno da svi ljudi koje pojedinac susreće nisu podjednako značajni za njegovu sliku o sebi. Govoreći u terminima Levingera i Snoeka (prema Forgas, 1985), značaj drugih osoba zavisit će o stupnju uključenosti između partnera u odnosu. Prema modelu spomenutih autora odnos između ljudi mogao bi se označiti na jednom kontinuumu na čijim se krajevima nalaze ekstremi: od situacije u kojoj nema nikakvog kontakta do perfektne uzajamnosti ili identičnosti između partnera. Kad se na tom kontinuumu dođe do takvog odnosa koji se može označiti kao interakcija (međusobno uzajamno djelovanje), valja očekivati da će osobe s kojima pojedinac ima takav odnos značajnije utjecati na njegovo samovrednovanje.

Interakcija može biti asimetrična ili simetrična što zavisi o razlici ili ujednačenosti sudionika u njihovu statusu i snazi. Asimetrična interakcija obično se ostvaruje među osobama između čijeg statusa i snage postoji značajna diskrepanca (npr. interakcija roditelj - dijete). Dokle god dijete roditeljima priznaje tu razliku u statusu i snazi, dotle će ono zauzimati poziciju koja je tome komplementarna, odnosno doživljavat će roditelje kao značajan izvor utjecaja te će u vezi s njim usklađivati svoja ponašanja, ali i samovrednovanje. Sličnu poziciju u odnosu s djetetom imaju i druge odrasle osobe koje mladi navode kao značajne druge. To su učitelji i rođaci (Galbo, 1984).

Budući da s dobi djeteta opada diskrepanca između statusa i snage odraslih i djeteta, što se vidi iz nalaza da oko dvanaeste godine opada bezrezervno priznavanje roditeljskog autoriteta (Youniss i Smollar, 1985), moglo bi se očekivati da će na adolescentskom uzrastu postepeno opadati značaja roditelja za samoevaluaciju mladih. Međutim kako nalazi pokazuju da na adolescentskom uzrastu raste intimnost u odnosu s roditeljima, i to posebice s majkom (Hunter i Youniss, 1982; Lacković-Grgin, 1986), moglo bi se očekivati da utjecaj roditeljskog vrednovanja ne opada već da se samo mijenjaju mehanizmi koji ga ostvaruju. Pokoravanje se zamjenjuje usklađivanjem za koje se nalaze drugi argumenti od onih koji su posredovali pokoravanje.

Ta promjena mehanizama koji ostvaruju utjecaj značajnih drugih na razvoj evaluativnih aspekata self-koncepta dijelom je izazvana porastom djetetova kognitivnog kapaciteta, a dijelom sve većom diferencijacijom njegovih socijalnih uloga. Mnoge od tih socijalnih uloga iniciraju nove asimetrične interakcije, ali još značajnije postaju simetrične interakcije.

Simetrična interakcija pretpostavlja direktni reciprocitet i ostvaruje se među osobama podjednakog statusa i snage. Takav je npr. odnos među vršnjacima (naročito prijateljima), a to su također osobe što ih mladi navode kao značajne druge (Galbo, 1984). Kako uzajamnost ili reciprocitet pretpostavljaju sličnost vrijednosti i stavova može se pretpostaviti da zbog porasta intimnosti među vršnjacima adolescentske dobi (posebno

među djevojkama, Werebe, 1987) raste značaj vršnjačkih vrednovanja u samovrednovanju adolescenata. Opravdanost ove pretpostavke djelomično se temelji i na nalazima McGuire-a (1984) o razvojnim trendovima u određivanju socijalnog self-koncepta povezanog sa značajnim drugima. Autor, čiji se pristup istraživanju self-koncepta razlikuje od većine suvremenih istraživača u ovom području, koristi tehniku ispitivanja tzv. spontanog self-koncepta (za razliku od reaktivnog koji se ispituje pomoću različitih upitnika i/ili skala). Od ispitanika je tražio da opišu sebe. Analiza sadržaja takvih samoopisa što ih je McGuire prikupio od ispitanika starih 7, 9, 13 i 17 godina je pokazala da s dobi *opada* imenovanje značajnih drugih u odnosu na sve imenice što su se nalazile u samoopisu. Dok je u sedmogodišnjaka od ukupnog broja imenica što su se nalazile u samoopisu na značajne druge otpadalo 29 posto, u sedamnaestogodišnjaka taj se broj smanjio na 16 posto. Međutim, s dobi je varirao udio značajnih osoba u smislu da se *povećavao* udio osoba izvan obitelji (učitelja i vršnjaka).

Pored spomenutih studija povezanošću nekih dimenzija self-koncepta s vrednovanjem tih dimenzija od strane roditelja, učitelja i vršnjaka bavio se veći broj autora. Kao što ističe Burns (1982) u svim tim studijama doživene su značajne korelacije. Međutim, one su uvijek bile niže između aktualne percepcije sebe i aktualnog vrednovanja drugih nego između globalnog vrednovanja sebe i percipiranja globalnog vrednovanja drugih. Budući da se u adolescenciji izgrađuje jedan generalizirani self-koncept, odnosno globalno samovrednovanje za koje su manje važna povremena i sporadična vrednovanja drugih, bilo bi zanimljivo utvrditi tko od značajnih osoba i koliko doprinosi globalnom samovrednovanju adolescenata različite dobi.

U literaturi ima podataka da se vrednovanje značajnih drugih različito reflektira na samovrednovanje adolescenata različitog spola. To je navelo Hoeltera (1984) da pokuša provjeriti navode da samoevaluacija djevojaka više zavisi od vrednovanja značajnih drugih nego li samoevaluacija mladića. Hoelter kod osamnaestogodišnjaka nalazi da to baš i nije tako, odnosno da je samovrednovanje djevojaka više povezano s vrednovanjem prijateljica, a samovrednovanje mladića s vrednovanjem roditelja.

Poradi provjeravanja hipoteza o razvojnim promjenama u povezanosti između vrednovanja značajnih osoba i samovrednovanja mladih (zasnovanim na McGuireovim nalazima o tim promjenama u deskriptivnom selfu) te s namjerom provjeravanja nesuglasnih nalaza o toj povezanosti s obzirom na spol adolescenata, u ovom se ispitivanju pokušalo odgovoriti na pitanje *kakav je doprinos vrednovanja majke, oca, razrednika i prijatelja samovrednovanju adolescenata različite dobi i spola?*

METODA

Ispitanici

U školama Zadra, Šibenika i Splita ispitano je 399 učenika. U sedmim razredima osnovne škole ispitana su 104 učenika prosječne starosti 13 godina i 4 mjeseca (45 muških i 59 ženskih), u prvim razredima srednjih škola ispitana su 172 učenika prosjeka 15 godina i 5 mjeseci (65 muških i 107 ženskih), a u trećim razredima srednje škole 123 učenika prosječne starosti 17 godina i 5 mjeseci (37 muških i 86 ženskih).

Ispitivanje je obavljeno anonimno.

Instrument ispitivanja

Pretpostavilo se da će se valjaniji odgovor na postavljeno pitanje dobiti ako se pri ispitivanju koristi identični mjerni instrument za globalnu samoevaluaciju i percipiranu evaluaciju od značajnih drugih, te da se pri tome respektiraju realni interakcijski konteksti u kojima se nalaze mladi i njima značajne osobe. Čini se da te interakcijske kontekste najbolji reflektiraju pitanja kao što je npr. »O meni kao učeniku moj razrednik misli da sam...«

Iako se u metodološkoj literaturi o problemima mjerenja self-koncepta (npr. Wylie, 1974) s dosta valjanih razloga kritizira upotreba Osgoodova semantičkon diferencijala u ispitivanjima različitih dimenzija self-koncepta, ipak, jer u ovom slučaju ispitanici procjenjuju evaluativno značenje sebe kao objekta, odlučeno je upotrijebiti skalu semantičkog diferencijala sa tri čestice (dobar-loš, pozitivan-negativan, uspješan-neuspješan). Ovi pridjevi-opoziti najčešće se nalaze u faktoru evaluacije. Dodatni razlog za odabir navedenih pridjeva jest što se ovi pridjevi često nalaze u samoopisima učenika. Instrument je prema tome sadržavao pet skala semantičkog diferencijala sa po tri čestice na kojima je ispitanik morao procijeniti ove tvrdnje: 1) Općenito, o sebi mislim da sam... 2) O meni kao učeniku moj razrednik misli da sam... 3) O meni kao sinu (kćeri) moja majka misli da sam... 4) O meni kao prijatelju moj prijatelj misli da sam... 5) O meni kao sinu (kćeri) moj otac misli da sam... Jedna od tih skala izgledala je ovako:

OPĆENITO, O SEBI MISLIM DA SAM

	Dobar					Loš	
3	2	1	0	1	2	3	
	Pozitivan				Negativan		
3	2	1	0	1	2	3	

Uspješan				Neuspješan		
3	2	1	0	1	2	3

Prosječna pouzdanost (Cronbach alpha) kroz svih pet skala iznosila je .54 u učenika sedmih razreda, .59 u učenika prvih razreda srednje škole i .62 u učenika trećih razreda. Nešto skromnija pouzdanost vjerojatno je posljedica malog broja čestica, u skalama.

Statistička obrada podataka obuhvatila je računanje analize varijance po modelu 2×3 (spol \times dob) s rezultatima na skali samovrednovanja kao zavisnom varijablom. Izvršene su i stupnjevite regresijske analize s percipiranim vrednovanjem od razrednika, majke, prijatelja i oca kao prediktorima i samovrednovanjem kao kriterijem.

REZULTATI

Tablica 1.

Podaci dvosmjerne analize varijance rezultata na skali samovrednovanja

Grupe	VII.r.	I.r.	III.r.
Muški	6.47	8.66	8.73
Ženski	5.29	6.16	6.79

Izvor varij.	SS	DF	MS	F	p
Spol	313.018	1	313.018	31.352	<.01
Dob	160.002	2	80.001	8.013	<.01
Interakcija	72.970	2	36.485	3.654	<.05
Između čel.	3923.684	393	9.984		

Rezultati pokazuju da se naši ispitanici razlikuju u samovrednovanju s obzirom na spol i na njihovu dob. Također je značajna interakcija dobi i spola. Muški sebe vrednuju negativnije od ženskih. Testirane su razlike među parovima po dobi prema postupku što ga predlaže Winer, 1970. Značajne razlike na nivou od 1 posto pokazale su se u *muških* između grupe iz sedmih i trećih razreda ($t = 3.587$), te između grupe iz sedmih i prvih razreda ($t = 4.010$). U *ženskih* razlike su značajne između grupe iz sedmih i trećih razreda ($t = 4.761$), te između grupe iz sedmih i prvih

² Brojčane vrijednosti oznaka u skalama semantičkog diferencijala unošene su tako da je npr. »dobar« označen s 1, a »loš« sa 7, odnosno da niže vrijednosti aritmetičkih sredina znače pozitivnije vrednovanje.

razreda ($t = 2.718$). Na nivou od 5 posto značajna je i razlika između ženskih iz prvih i trećih razreda ($t = 1.97$). Zbog ovakvih rezultata analize varijance izvršene su za svaku grupu posebne regresijske analize (postupak backward).

Tablica 2.

Rezultati stupnjevite (backward) regresijske analize za samovrednovanje kao kriterij (muški i ženski, VII. r.)

Muški

1. korak

Prediktori	korel. s kriter.	beta	F za beta	p
vred. razrednika	.42	.28	9.06	< .01
vred. majke	-.03	-.02	.01	> .05
vred. prijatelja	.63	.53	27.26	< .01
vred. oca	.34	.28	5.4	< .05
$R^2 = .794$	$R = .891$	$df = (4,40)$	$F = 38.59$	$p < .01$

3. korak

Prediktori	korel. s kriter.	beta	F za beta	p
vred. prijatelja	.77	.68	64.45	< .01
vred. oca	.47	.30	12.48	< .01
$R^2 = .747$	$R = .864$	$df = (2,42)$	$F = 62.16$	$p < .01$

Ženski

1. korak

Prediktori	korel. s kriter.	beta	F za beta	p
vred. razrednika	.50	.67	18.93	< .01
vred. majke	-.05	-.06	.08	> .05
vred. prijateljice	.05	.04	.17	> .05
vred. oca	-.04	-.05	.07	> .05
$R^2 = .402$	$R = .634$	$df = (4,54)$	$F = 9.07$	$p < .01$

4. korak

Prediktori	korel. s kriter.	beta	F za beta	p
vred. razrednika	.63	.63	37.51	< .01
$R^2 = .396$	$R = .629$	$df = (1,57)$	$F = 37.51$	$p < .01$

Iz vrijednosti multiplih koeficijenata korelacije se vidi da sve četiri prediktorske varijable u muških ispitanika objašnjavaju 79 posto varijance kriterija, a u ženskih samo 40 posto. U skupu preostalih prediktorskih varijabli koje u muških objašnjavaju 74 posto varijance kriterija našlo se vrednovanje prijatelja i oca, dok je u ženskih preostalo samo vrednovanje razrednika koje objašnjava 39 posto varijance kriterija.

Tablica 3.

Rezultati stupnjevite (backward) regresijske analize za samovrednovanje kao kriterij (muški i ženski, I. r.)

Muški

1. korak

Prediktori	korel. s kriter.	beta	F za beta	p
vred. razrednika	.47	.47	17.4	< .01
vred. majke	.30	.30	6.27	< .05
vred. prijatelja	.25	.21	4.27	< .05
vred. oca	-.06	-.07	.19	> .05
$R^2 = .617$	$R = 785$	$df = (4,60)$	$F = 24.19$	$p < .01$

3. korak

Prediktori	korel. s kriter.	beta	F za beta	p
vred. razrednika	.56	.52	28.18	< .01
vred. majke	.41	.34	12.97	< .01
$R^2 = .589$	$R = 767$	$df = (2,62)$	$F = 44.59$	$p < .01$

Ženski

1. korak

Prediktori	korel. s kriter.	beta	F za beta	p
vred. razrednika	.59	.48	55.01	< .01
vred. majke	.31	.29	11.45	< .01
vred. prijateljice	.29	.22	10.04	< .01
vred. oca	.10	.08	1.2	> .05
$R^2 = .640$	$R = .800$	$df = (4,102)$	$F = 45.33$	$p < .01$

3. korak

Prediktori	korel. s kriter.	beta	F za beta	p
vred. razrednika	.64	.54	72.93	< .01
vred. majke	.57	.45	50.73	< .01
$R^2 = .603$	$R = 776$	$df = (2,104)$	$F = 79.04$	$p < .01$

Iz vrijednosti multiplih koeficijenata korelacije se vidi da sve četiri prediktorske varijable objašnjavaju u muških ispitanika 61 posto varijance kriterija, a u ženskih ispitanika 64 posto varijance kriterija. I u muških i u ženskih u skupu preostalih prediktorskih varijabli nalazi se vrednovanje razrednika i majke, s tim što one u muških objašnjavaju 59 posto varijance kriterija a u ženskih 60 posto, što je identično.

Tablica 4.

Rezultati stupnjevite (backward) regresijske analize za samovrednovanje kao kriterij (muški i ženski, III. r.)

Muški

1. korak

Prediktori	korel. s kriter.	beta	F za beta	p
vred. razrednika	.05	.05	.09	> .05
vred. majke	.21	.24	1.51	> .05
vred. prijatelja	.20	.22	1.45	> .05
vred. oca	.35	.36	4.62	< .05
$R^2 = .610$	$R = .781$	$df = (4,32)$	$F = 12,51$	$p < .01$

3. korak

Prediktori	korel. s kriter.	beta	F za beta	p
vred. prijatelja	.46	.39	9.28	< .01
vred. oca	.53	.48	13.71	< .01
$R^2 = .588$	$R = .766$	$df = (2,34)$	$F = 24,31$	$p < .01$

Ženski

1. korak

Prediktori	korel. s kriter.	beta	F za beta	p
vred. razrednika	.36	.28	12.61	< .01
vred. majke	.24	.22	5.18	< .05
vred. prijateljice	.49	.45	26.7	< .01
vred. oca	.00	.00	.00	> .05
$R^2 = .602$	$R = .775$	$df = (4,81)$	$F = 30.75$	$p < .01$

3. korak

Prediktori	korel. s kriter.	beta	F za beta	p
vred. razrednika	.42	.33	17.92	< .01
vred. prijateljice	.61	.56	51.37	< .01
$R^2 = .569$	$R = .754$	$df = (2,83)$	$F = 54.82$	$p < .01$

Vrijednosti multiplih koeficijenata korelacije pokazuju da sve četiri prediktorske varijable objašnjavaju u muških ispitanika 61 posto varijance kriterija, a u ženskih 60 posto što je podjednako. U skupu preostalih prediktorskih varijabli koje u muških ispitanika objašnjavaju 59 posto varijance kriterija našlo se vrednovanje prijatelja i oca, dok u ženskih 57 posto varijance kriterija objašnjavaju preostale prediktorske varijable — vrednovanje prijateljice i majke.

DISKUSIJA

Nalaz da se samovrednovanje mladih u ovom istraživanju razlikuje s obzirom na njihov spol i na njihovu dob, i to u smislu da mlađi adolescenti sebe vrednuju pozitivnije od starijih kao i da ženske sebe vrednuju pozitivnije od muških, djelomično se slaže s nalazima većeg broja autora koji su u istraživanjima koristili ili ternsverzalni ili longitudinalni pristup. Utvrđeno je npr. da pri promjeni škole opada samopoštovanje, kao i da se tada mijenjaju i odnosi sa značajnim osobama (Hirsch i Rapkin, 1987). I naši ispitanici su u prvom razredu srednje škole doživjeli promjenu škole, pa bi se nalaz o negativnijem samovrednovanju mogao objasniti tim kontekstualnim faktorima. Ipak, čini se da i zbog razvoja logičkog mišljenja mladi postaju sve kritičniji prema svijetu, pa i prema sebi samima.

Jedna od pretpostavki u ovom istraživanju, zasnovana na ranijim empirijskim nalazima, bila je da s dobi opada doprinos značajnih drugih samovrednovanja adolescenata. Ova se pretpostavka nije u cijelosti potvrdila. Sudeći prema količini objašnjene varijance kriterija (samovrednovanja) doprinos značajnih drugih zamjetno opada samo u muških ispitanika. Naime, dok u najmlađih muških vrednovanje značajnih drugih objašnjava 79 posto varijance kriterija, dotle na starijim uzrastima to iznosi oko 60 posto. U učenica se desilo nešto suprotno navedenoj pretpostavci, jer u najmlađih vrednovanje značajnih drugih objašnjava 40 posto varijance kriterija, a tek u starijih to iznosi (slično kao i u muških) oko 60 posto.

Da spol ima važnu ulogu u određivanju značaja drugih za samovrednovanje mladih u dobi od 13 i po godina moglo bi se objasniti razlikom u brzini sazrijevanja mladih različitog spola. Djevojčice u to doba postižu veći stupanj zrelosti od svojih kronoloških vršnjaka. To, izgleda, u njih snažnije generira otpor prema roditeljskom autoritetu. U prilog tome govore rezultati regresijskih analiza. Naime iz tablice br. 2 se može vidjeti da je relativni doprinos vrednovanja majke i u muških i u ženskih ispitanika neznačajan. To se slaže s nalazima da u to doba dolazi do promjena odnosa s majkom (Steinberg i Hill, 1978). Ali u djevojčica je na ovom uzrastu neznačajan i doprinos oca, pa i prijateljice. Neznačajan doprinos oca mogao bi se objasniti time što je on osoba suprotnog spola koja djevojčicama nije objekt identifikacije. Neznačajan doprinos

prijateljica vjerojatno je posljedica još neizgrađenih intimnih odnosa, budući da intimnost značajnije raste tek na kasnijem adolescentskom uzrastu (Hunter i Youniss, 1982; Werebe, 1987).

Iz tablice br. 2 se također vidi da samovrednovanju dječaka ovog uzrasta najviše doprinosi vrednovanje prijatelja i oca, a samovrednovanju djevojčica razrednika. Ove razlike mogu se objasniti istaknutošću socijalnih uloga, odnosno različitim interakcijskim kontekstima. Dok su za dječake tog uzrasta važnije neke vanškolske aktivnosti (a onda i osobe s kojima su pri tim aktivnostima u interakciji) dotle su djevojčice više usmjerene na svoju ulogu đaka. Naime, općenito je poznato da djevojčice više nastoje »ugoditi« nastavniciima od dječaka (Maccoby i Jacklin, 1974).

Na uzrastu od 15 i po godina, dakle kad su mladi oba spola doživjeli promjenu škole, vrlo je sličan ukupni doprinos značajnih osoba njihovom samovrednovanju. Iz tablice br. 3 može se uz to vidjeti da se i u muških i u ženskih svojim doprinosom najviše ističe vrednovanje razrednika i majke. Opadanje ukupnog doprinosa značajnih drugih u muških, a povećanje ukupnog doprinosa značajnih drugih u ženskih uz podatak da se oni izjednačuju u smislu relativnog doprinosa dviju značajnih osoba (majke i razrednika) navodi na sljedeće mogućnosti objašnjenja: dječaci tek na tom uzrastu postižu veći stupanj zrelosti koja rezultira opadanjem ukupnog doprinosa značajnih osoba. Pored toga izgleda da promjena škole dovodi do veće istaknutosti socijalne uloge đaka, pa vrednovanje razrednika postaje značajnije. U vezi s tom promjenom izgleda da ojačava i uloga majke koja svojom ekspresivnošću podržava dijete u toj promijenjenoj situaciji. Međutim zbog veće zrelosti doprinos majke i razrednika nije toliko značajan koliko je vrednovanje oca i prijatelja na mlađem uzrastu.

Istaknuti doprinos majke u djevojčica ovog uzrasta, kao i povećanje ukupnog značaja drugih osoba za njihovo samovrednovanje može se objasniti nalazima da oko šesnaeste godine počinje porast intimnosti s majkom, odnosno da se postepeno unilaterlnost, koja je izazivala otpore na ranijem uzrastu, zamjenjuje uzajamnošću. Kao što se vidi iz tablice br. 3 značajan je i doprinos prijateljice ukupnom doprinosu svih značajnih drugih (iako ne toliko kao što je doprinos majke i razrednika). A i taj porast bi se mogao objasniti porastom intimnosti prema prijateljici. Takve mogućnosti potkrepljuju nalazi o promjenama odnosa s ocem, majkom i prijateljem u adolescenata o kojima izvješćuju Hunter i Youniss, 1982.

Iako s mladima od 17 i po godina nije dobiven očekivani pad ukupnog doprinosa značajnih drugih njihovom samovrednovanju (i to u oba spola), ipak se i tu očituju neke razvojne promjene. One se reflektiraju u promjeni osoba koje najviše doprinose samovrednovanju mladih ovog uzrasta. Iz tablice br. 4 se vidi da su to u mladića, ponovo kao i na najmlađem uzrastu, otac i prijatelj, a u djevojčaka razrednik i prijateljica. Vidi se da simetrične interakcije, koje se sve više ostvaruju u prijatelj-

skom odnosu mladih, utječu na njihovo samovrednovanje. Iako bi se s klasičnog razvojno-kognitivnog stajališta moglo očekivati opadanje doprinosa značaja drugih zbog sve veće sklonosti i sposobnosti mladih da »vijećaju sami sa sobom«, ipak se to ne dešava. To stoga što se u prijateljskom odnosu javlja uzajamna refleksija. Naime, mladi te dobi sve više vremena provode u zajedničkim aktivnostima i često se nalaze u takvom interakcijskom kontekstu kojeg bi se moglo označiti kao socijalna verifikacija. U prijateljskom odnosu, čija je značajna dimenzija pored intimnosti i uzajamno poštovanje, mladi čovjek se trudi postići konsenzus s partnerom, razmjenom ideja, osjećanja, u raspravama i evaluacijama. Na taj način, kao što su utvrdili Youniss i Smollarova (1985) finalni kriterij za validaciju dolazi od obje osobe u interakciji. A sve to plauzibilno objašnjava značajni doprinos prijatelja samovrednovanju mladih na ovom uzrastu, posebice u djevojaka.

Značajni doprinos oca samovrednovanju mladića mogao bi se objasniti podatkom da se u to doba povećava uzajamnost očeva i sinova (Youniss i Smollar, 1985). U djevojaka je i u ovoj dobi značajan doprinos razrednika, iako manje od doprinosa prijateljice. A to znači da je uloga đaka u ženskih (na svim uzrastima) vrlo važna za njihovo samovrednovanje.

Naši nalazi o doprinosu značajnih osoba samovrednovanju mladih oba spoila na uzrastu od 17 i po godina sukladni su nalazima što ih je na mladima sličnog uzrasta dobio Hoelter (1984). Iz tablice br. 4 se naime vidi da najveći doprinos u samovrednovanju mladića ima vrednovanje oca, a u djevojaka vrednovanje prijateljice. Znači, nalazi ovog istraživanja ne govore u prilog navodima u ranijoj literaturi da je samoevaluacija djevojaka više pod utjecajem značajnih drugih nego li samoevaluacija mladića. Ukupni doprinos značajnih drugih je sličan, a razlikuju se samo osobe koje tom samovrednovanju najviše doprinose.

Na kraju treba istaći da bi daljnja istraživanja trebala verificirati ove nalaze upotrebom mjernog instrumenta koji bi imao veću pouzdanost. To bi trebalo zbog toga što skala semantičkog diferencijala korištena u ovom ispitivanju nije dosegla onaj nivo pouzdanosti koji se u novijoj psihometrijskoj literaturi preporuča. Naime, iznosi koeficijent pouzdanosti koji su se smatrali poželjnima mijenjali su se kroz proteklih dvadesetak godina. O tome najbolje svjedoče tri izdanja knjige uglednog psihometričara Nunnallya, koji 1967. govori o zadovoljavajućoj pouzdanosti ako je iznos koeficijenta .60, godine 1978. ako je .70, a 1981. u trećem izdanju, naveo iznos od .80.

Literatura:

- Burns, R: *Self-concept development and education*, Holt, Rinehart, and Winston, London, 1982, str. 163—200.
- Forgas, J. P: *Interpersonal behaviour*, Pergamon Press, New York, 1985, str. 223—245.
- Galbo, J, J: Adolescent perception of significant adults: A review of the literature, *Adolescence*, 19, 1984, str. 951—970.
- Hirsch, B. J. and Rapkin, B. D: The transition to junior high school: A longitudinal study of self-esteem, psychological symptomatology, school life and social support, *Child development*, 58, 1987, str. 1235—1243.
- Hoelter, J. W: Relative effects of significant others on self-evaluation, *Social Psychology Quarterly*, 47, 1984, str. 255—262.
- Hunter, F. T. and Youniss, J: Changes in functions of three relations during adolescence, *Developmental Psychology*, 18, 1982, str. 806—811.
- Lacković-Grgin, K: Neke karakteristike interakcija adolescenata s njihovim značajnim odraslima. V *Dani psihologije (Zbornik radova)*, 1986, str. 87—92.
- Maccoby, E. E. and Jacklin, C. N: *The psychology of sex differences*, Stanford Univ. Press, 1974.
- McGuire, W. J: Search for the self: Going beyond Self-esteem and the reactive self, in Zucker, R. A, Aronoff, J. and Rablin, A. I. (eds) *Personality and Prediction of Behavior*, Academic Press, New York, 1984, str. 73—120.
- Nunnally, J. C: *Psychometric theory*, McGraw - Hill Book Comp. New York, 1967, 1st, 1978. 2nd, 1981. 3rd.
- Steinberg, L. and Hill, J: Pattern of family interactions as a function of age, the onset of puberty, and formal thinking, *Developmental Psychology*, 14, 1978, str. 683—684.
- Werebe, M. J. G: Friendship and dating relationship among French adolescents, *Journal of Adolescence*, 10, 1987, str. 269—289.
- Winer, B. J: *Statistical principles in experimental design*, McGraw-Hill, Ljubljanska knjiga, New York, Ljubljana, 1970, str. 244.
- Wylie, R. C: *The self-concept*, Vol. 1, University of Nebraska Press, Lincoln, 1974, str. 224—230.
- Youniss, J. and Smollar, J: *Adolescent Relations with Mothers, Fathers and Friends*, The Univ. Chicago Press, Chicago, 1985.

Katica Lacković-Grgin: THE CONTRIBUTION OF SIGNIFICANT OTHERS
IN THE ADOLESCENT SELF-ESTIMATION AT DIFFERENT AGE
AND OF BOTH SEXES

Summary

The field-work testing was done on 390 adolescents at the ages of 13 and a half, 15 and a half and 17 and a half years. The aim of this research was to discover the developing trends in the contribution of evaluation of other persons (mother, father, classmaster or friends) in self-estimation of young people. Scales of the semantic differentials were applied during this research.

The results of the analysis of variances and regression analyses disclosed that young persons differ in their self-estimation with regard to sex and age; the younger ones evaluate themselves more positiv than the older ones, and the adolescent girls evaluate themselves more positiv than the boys.

The assumption that the contribution of significant others in the self-estimation of young people becomes less important with the growing age, did not prove itself as consistent. However, there is a relative contribution of evaluation of certain important persons at different age, as well as a relative contribution of significant others depending on sex of the adolescents.